

Е.Б. Дуйсенбеков 

Педагогика ғылымдарының магистрі
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
Тараз қ., Қазақстан
duisenbekov@mail.ru

Р.К. Керимбаева 

²Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент,
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
Тараз қ., Қазақстан
risti1971@mail.ru

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚҚА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа. Мақала жоғары сынып оқушыларын педагогикалық мамандыққа қызығушылығын қалыптастырудың ғылыми теориялық негіздері туралы. Жалпы білім беретін мектепте оқушыларға кәсіптік бағдар беру, болашақ мамандық таңдауға бағыттау әдістері мен формалары ұсынылған. «Қызығушылық», «мамандыққа қызығушылық» ұғымына қатысты тәсілдер ұсынылып, мәселенің психологиялық-педагогикалық аспектілері айқындалған. Қызығушылықты анықтаудың бірнеше бағыттары анықталған: Студенттердің мансаптық бағдарлануы; Студенттердің педагогикалық практикасын ұйымдастыру барысындағы үрдіске қызығушылықты қалыптастыру үдерісін модельдеу; Оқушылардың педагогикалық мамандыққа деген қызығушылығын қалыптастыру мақсатында студенттердің кәсіби педагогикалық ортаға белсенді енуі. Мақалада жоғары сынып оқушыларының қызығушылығын қалыптастырудың тәжірибелік-эксперименттік жұмыс нәтижесін қолдану кезеңі айқындалған. Психология және педагогика саласындағы танымал ғалымдардың оқушыларды педагогикалық мамандыққа кәсіби бағдарлау, өзін-өзі тәрбиелеу, педагогикалық бағыттау, туралы еңбектері мен тұжырымдары талданды. Оқушылардың педагогикалық қызметке кәсіби тұрғыда қызығушылығын қалыптастыру, бағдарлау жолдары көрсетілген.

Тірек сөздер: тұлға, даму, дағды, өзін-өзі анықтау, қызығушылық, кәсіби қызығушылық, кәсіби бағдар, педагогикалық мамандық, іс-әрекет.

Кіріспе. Жалпы білім беретін мектепте оқушыларға білім, білік, дағдыны меңгерумен қатар, болашақ мамандық таңдауға қызығушылығын қалыптастыру, кәсіптік бағдар беру мәселесіне де ерекше мән беріледі. Дегенмен де, оқушылардың болашақ мамандық таңдауына қызығушылығын қалыптастыру үшін арнайы әдіс- тәсілдер, ықпал етудің арнайы формалары, педагогикалық технологиялар мен құралдар қажет. Оқушылардың болашақ мамандық таңдауға деген қызығушылығын қалыптастыру мәселесін зерттей отырып, қызығушылықты анықтаудың бірнеше

бағыттарын зерттеген ғылыми әдебиеттерге талдау жасалды. Бірінші бағыт – аксиологиялық. Ол «мүдде» сөзінің этимологиясымен байланысты. «Мен бір нәрсеге қызығамын, мені қызықтырады, маған қажет, маңызды» - бұл оның кең түсінігі, «қызығушылық» сөзінің латын тілінен тікелей аудармасына сәйкес келеді - бұл мағыналы, маңызды [1].

Қызығушылықты анықтаудың екінші бағыты көзқарас (ағылш. attitude – attitude) деп аталады, өйткені кейбір зерттеушілер қызығушылықты адамның қоршаған әлемге деген танымдық қатынасы ретінде

қарастырады. Н.Г.Морозова қызығушылықты субъект пен объект арасындағы эмоционалды-танымдық қатынас деп тұжырымдайды [2], ал В.И.Ковалев тұрақты оң эмоционалдық қатынас. Үшінші бағыт – векторлық бағыт, бұл тұлғаның сапасы туралы, яғни сананың жоғары деңгейін білдіретін, тұлғаның дамуы мен өзін-өзі дамытуын қамтамасыз ететін тұлғалық тәрбие туралы бағыт. С.Л.Рубинштейн тұлғаның спецификалық бағыттылығын қызығушылық деп түсінді, сөздігінде Қ.Қ.Платондық қызығушылық тұлғаның бағыттылығының бір түрі ретінде қарастырылады. В.Б.Бондаревский бұл тұлғаның ерекше когнитивтік бағыттылығы екенін нақтылайды [3].

Педагогтардың кәсіби құзыреттілігі деңгейіне және оларды даярлау сапасына мемлекет пен қоғам қоятын талаптардың өсуі осы процестердің салдары болып табылады. Қазіргі заманғы педагог күрделі педагогикалық мәселелерді дербес және шығармашылықпен шешіп, білім беру ақпаратының едәуір көлемімен жұмыс істеуі керек. Құзыретті педагогты даярлаудың маңызды мақсаты, оның белсенді өмірлік ұстанымын дамыту, әлеуметтік маңызды кәсіби және педагогикалық қызметте өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі тану қабілетін қалыптастыру болып табылады.

Соңғы кездерде біздің қоғамда болып жатқан түрлі жағдайлар мен білім саласындағы қайта құру процестері көптеген әлеуметтік топтардың дағдарыстық жағдайын тудырды. Осы себептерден педагогикалық мамандықтың беделі мен әлеуметтік мәртебесі айтарлықтай төмендеуде.

Сондай-ақ педагогтерге қойлатын біліктілік талаптары, олардың қоғамдағы орны, әлеуметтік қызметтерінің кеңеюіне қарамастан, нарықтық қоғамның шындықтары педагогикалық мамандықтың мәртебесін төмендетіп отыр. Мемлекеттік деңгейде педагогтерге жасалған жағдайлар мен олардың жалақысын кезең-кезеңімен көтергеніне қарамастан, ұстаздардың табыс деңгейінің

төмендігі, қоғам алдындағы педагогтің беделі, оларға қойылатын күрделі талаптар педагогикалық мамандық жастар үшін, тартымсыз болып тұр. Мұндай жағдайлардың орын алуы, біздің ойымызша, инфляциялық жағдайлардың ескерілмеуі, білім саласындағы түрлі реформалар мен өзгерістердің тұрақсыздығы, педагогтерге әлеуметтік кепілдіктердің көлемінің жеткіліксіздігі.

Сондықтан, қоғамның педагогикалық кадрларды даярлауға қоятын талаптар деңгейі мен педагогикалық кәсіптің тартымдылық дәрежесі арасында нақты қарама-қайшылықтар туындайды. Бұл қарама-қайшылықты жеңу, әлеуметтік сипаттағы шараларды жақсарту, мектеп оқушыларын педагогикалық мамандыққа кәсіптік бағдарлау процесін түсіну мен ұйымдастырудың жаңа тәсілдерін іздестіруді талап етеді.

Оқушыларды кәсіптік бағдарлау жүйесінің өзектілігін талдау, педагогикалық мамандықтың жастарға тартымды жақтарын айқындау, қызығушылықты арттыратын тетіктерді ендіру қажеттілігі туындайды. Оқушыларды кәсіптік бағдарлауды ұйымдастырудың дәстүрлі тәсілдері кәсіптік-педагогикалық қызметтің ерекшеліктерін ескермейді, үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесінің қажеттіліктеріне де сәйкес келмейді.

Мектеп оқушыларын кәсіби бағдарлаудың психологиялық-педагогикалық тетіктерін зерттеу, жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесінің шешімін іздеу, жеке тұлғаның кәсіби бағыттылығын қалыптастыру негіздерін ашу арқылы, оның іс-әрекетін белсендендіру, үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі педагогтарды даярлау ерекшеліктері мәселесінің аясында психологиялық-педагогикалық әдебиеттерге теориялық, әдіснамалық және практикалық тәжірибе жинақталған.

Кез-келген кәсіби қызметте өзін-өзі көрсету мүмкіндігі - жеке тұлғаның субъект ретінде басты қажеттілігі. К.А.Абульханова-Славскаяның пікірінше, жеке тұлға үшін қызметтің құндылығы, оның өмір жолында

өзгереді, бұл адамның өзінің кәсібінде жеткен жетістіктерімен қанағаттануына, өзін-өзі таныту деңгейіне, қол жеткізген нәтижелеріне байланысты. Адамның өмір жолында мамандық таңдау, жеке тұлғаның кәсіби бағытын қалыптастыруы мен дамытуы ерекше орын алады[4].

Танымал ғалым психологтардың еңбектерінде «жеке тұлға» ұғымы күрделі құрылымдық бірлік ретінде қарастырылады, оған кіретін элементтердің әрқайсысы басқалармен өзара байланыста және тұтастай алғанда бүкіл құрылымға функционалды түрде тәуелді (Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн). Кез-келген жеке тұлғалық қасиет немесе мінез-құлық көрсеткіш көріністерінің кең спектріне ие және әртүрлі құрылымдық комбинацияларда әрекет ете отырып, адам қызметінде нақты рөл атқара алады.

Қазіргі психологияда жеке тұлғаны түсінуге жүйелік-құрылымдық көзқарас тұжырымдамасы қарастырылған (А.Н.Леонтьев, К.К.Платонов және т.б.). А.Н.Леонтьев жеке тұлғаның құрылымы мен даму тұжырымдамасында «қызмет» ұғымына ерекше мән береді. Жеке тұлғаның негізгі ішкі сипаттамасы болып, оның мотивациялық қызығушылығы болып табылады. А.Н.Леонтьевтің теориясындағы тағы бір маңызды ұғым – «жеке тұлға үшін мағыналылық» - нақты сәтте адам неге тікелей бағытталған, оның мотивтері, оны неге итермелейді. Жеке тұлға атқаратын іс-әрекеттерінің түрлерінің көп болуы, олардың дамығандығы мен реттелгендігі (иерархияланған) жеке тұлғаның мағыналық жағынан байлығының көрсеткіші [5].

К.К.Платонов жеке тұлғаның негізгі элементтері деп, оның жеке тұлғалық қасиеттерін қарастырады. Осы қасиеттердің барлығын оның төрт құрылымының бірі немесе олардың қырлары деп санауға болады.

Біріншісі - жеке тұлғаның тек әлеуметтік тұрғыдан анықталған құрылымы: бағдарлану

(қызығушылық, қалаулар, мүдделер, бейімділік, мұраттар, дүниетанымдар, нанымдар), қарым-қатынас (жұмысқа, адамдарға, өзіне) және моральдық қасиеттер. Бұл құрылым тәрбие беру процесінде қалыптасады.

Жеке тұлғаның екінші құрылымы: жеке тұлғаның биологиялық қасиеттерінің айтарлықтай әсерімен білім алу арқылы жинақталған тәжірибесі (білім, білік, дағды, әдеттер мен машықтар).

Үшінші құрылым – қайта бейнелеу формаларының жеке ерекшеліктері (жеке психикалық процестердің немесе функциялардың ерекшеліктері): эмоциялар, сезімдер, ойлау, қабылдау, сезімдер, ерік және есте сақтау. Бұл биологиялық тұрғыдан шартталған ерекшеліктердің құрылымы жаттығулар арқылы қалыптасады.

Төртінші - биологиялық тұрғыдан анықталған субқұрылым: темперамент және органикалық ерекшеліктер. Бұл құрылымға кіретін қасиеттер жаттығулар арқылы қалыптасады (қайта жасалады).

Көптеген психологтардың пікірінше, жеке тұлғаның бағыттылығы күрделі мотивациялық құрылым, жеке тұлғаның басты мінездемесі болып табылады.

Біз бағытталуды қажеттіліктер жүйесі (Б.И. Додонов), мотивтер жиынтығы мен жүйесі (Л.И. Божович, Р.С. Немов), әлеуметтік тұрғыдан адамның мінез-құлқы мен іс-әрекетінің бағытын анықтайтын жүйе ретінде (В.С. Мерлин) түсінуіміз керек[6].

Психологтар (Б.Г. Ананьев және т.б.) және педагогтар (А.Е. Голомшток және т.б.) жеке тұлғаның бағытын адамның ішкі ұстанымы, мінез-құлқындағы саналы нақтылық, қоршаған орта әсеріне таңдамалы көзқарас ретінде қарастырады. Бағытталудың негізінде қажеттіліктер, ұстанымдар, мақсаттар бар, олар қандайда бір нақты жағдайда адамның мінез-құлқының себептеріне айналады [7].

Алайда, кәсіби бағдарлауға арналған іс-шаралардың көптігіне қарамастан, ғылыми

әдебиеттерді талдау қазіргі жағдайда оқушылардың педагогикалық мамандықтарға деген қызығушылығын қалыптастыру процесін қолға алу қажеттілігін көрсетті. Оқушылардың педагогикалық мамандыққа қызығушылығын қалыптастыру мәселесін терең зерттеуге, теориялық тұрғыда жан-жақты талдауға мүмкіндік берді.

Зерттеу шарттары мен әдістері. Зерттеу барысында біз келесі әдістерді қолдандық: зерттеу мәселесі бойынша философиялық және психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді теориялық талдау; синтездеу және жалпылау; сұхбаттасу, деректерді статистикалық өңдеу.

Зерттеу 2020 жылдан 2022 жылға дейін Тараз қаласының жалпыға білім беру мекемелерінде - №32, 36, 44 орта мектептер; №5, 8 гимназиялар базасында жүргізілді. Экспериментке 300 жоғары сынып оқушылары қатысты.

Зерттеу кезеңдері:

1-ші - кезең (2020-2021 ж.ж.) - ізденіс-талдамалық: оқушыларды педагогикалық мамандыққа кәсіптік бағдарлау мәселесі бойынша философиялық, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау; проблемаларды анықтау және зерттеу нәтижесінің критерийлерін айқындау бойынша анықтау экспериментін жүргізу.

2-ші кезең (2021 ж.) - тәжірибелі-эксперименттік: оқушыларды педагогикалық мамандыққа кәсіптік бағдарлау бойынша қалыптастырушы эксперимент жүргізу; қолданылған зерттеу әдістерінің көрсеткіштерін бағалау.

3-ші - кезең (2020-2021 ж.ж.) - қорытындылау: зерттеу жұмысында алынған нәтижелерді талдау, қорыту, тұжырымдау.

Зерттеу нәтижелері. Жүргізілген зерттеу нәтижесінде оқушылардың педагогикалық мамандыққа деген қызығушылығын қалыптастырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары; оқушыларды педагогикалық мамандыққа бағдарлау үрдісіне енгізілген әлеуметтік серіктестердің интегративті желісін құру жағдайы; ЖОО-ның

педагогикалық кәсіп пен педагогикалық білімнің оң имиджін қамтамасыз ету жағдайы анықталды.

Біз қалалық жалпыға білім беретін мектептердегі оқушыларды кәсіптік бағдарлау процесін зерттеуді мақсат еттік. Біздің міндетіміз - оқушылардың мамандық таңдаудағы саналығын, олардың таңдауына түрлі факторлардың әсерін анықтау.

Біз зерттеуімізде қалалық жалпыға білім беретін мектептерде кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігін: а) мектептерде кәсіптік бағдар беру жұмысын басқарудың жаңа ұйымдастырушылық-педагогикалық түрлерін қолдану; б) пән мұғалімдері мен сынып жетекшілерінің кәсіптік бағдар беру жұмысын оңтайландыру; в) мектептің, отбасының, қоғамның оқушыларды мамандық таңдауға дайындау бойынша бірлескен іс-әрекетін басқару және реттеу жағдайларын іске асыру.

Оқушыларды педагогикалық мамандыққа кәсіби бағдарлау үрдісін жеке, мазмұнды және ұйымдастырушылық компоненттерін зерттеу, жеке компонент оқушылардың кәсіби-педагогикалық бағытын, олардың педагогикалық мамандықты таңдауының ішкі және сыртқы мотивтерінің жиынтығын сипаттайтындығын көрсетті.

Мазмұндық компонент оқушылардың кәсіби таңдауына кәсіптік бағдар берудің нысандары мен бағыттарының әсерін көрсетеді.

Ұйымдастырушылық-институционалдық компонент мектеп оқушыларын педагогикалық мамандыққа бағдарлау процесіне енгізілген әлеуметтік серіктестер желісіндегі өзара іс-қимылды ашады.

Бағдарлаудың жеке компонентін зерттеу кәсіптік таңдауды жүзеге асыру кезінде оқушылар негізінен сыртқы факторларға (микро орта факторлары, әлеуметтік-экономикалық факторлар) назар аударатындығын көрсетті.

Бұдан басқа, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауына кәсіптік бағдарлау факторлары

әсер етеді (пәнге қызығушылық, оқу үлгерімі, педагогикалық мамандықтың қоғамдық мәртебесі, кәсіптік бағдарлау іс-шараларына қатысу т.б.).

Мазмұндық компонентті талдау мектеп оқушыларын педагогикалық мамандыққа бағдарлау бойынша негізгі қызмет кәсіби ақпараттандырудан туындайтыны анықтады.

Жалпы, кәсіптік бағдарлау теориясын сараптауда оқушылармен жұмыстың екі негізгі бағыты ерекшеленгендігі анықталды:

1) оқушыларды жалпы кәсіптік даярлауды жүзеге асыру, қоғамның және жеке адамның мүдделерін ескере отырып, кәсіптік қызметке қосуды қамтамасыз ету мақсатында кәсіптік бағдарлау;

2) белгілі бір қызмет түріне кәсіптік бағдарлау және осы аспектіде оқушылардың жеке маңызды қасиеттерін дамыту.

Әлеуметтік-мәдени контекст тартымдылық пен сұраныстың төмендеуімен сипатталатын мамандықты дамытудың қатаң жағдайларын анықтаған жағдайда кәсіптік бағдарлаудың дәстүрлі әдістерін қолдану тиімділігі төмендейді және педагогикалық бағыттағы қызмет түрлеріне қатыстыру процесінде жеке тұлғаның қызығушылығын қалыптастыру принципін негізделген кәсіптік бағдарлаудың жаңа ғылыми тәсілдерін іздеу қажеттілігі туындайды.

Мұғалімдермен және оқушылардан алынған сауалнама мен сұхбаттасу, әңгімелесу барысында оқушылардың педагогикалық мамандыққа кәсіптік бағдар беру тұрғысынан дәстүрлі тәсілдердің бірқатар кемшіліктері бар екенін көрсетті:

- кәсіптік бағдарлау кезеңдерінің бір-бірінен оқшаулануы;

- кәсіби бағдар беру жұмысының эпизодтылығы, кәсіби бағдар берудің ақпараттық-ағартушылық әдістерінің басым болуы;

- білім беру кеңістігінің түрлі субъектілері арасындағы кәсіптік бағдарлау мақсаттарының сәйкессіздігі;

- оқушылардың кәсіби таңдауы, олардың жарқын өмірлік ұстанымдары мен болашағына сай еместігі анықталды;

- бірыңғай кешен ретінде оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауына, оның ішінде тұлғаның болашақ мамандыққа қызығушылығын қалыптастыруға әсер ететін факторлар анықталды.

Зерттеу барысында оқушыларды педагогикалық мамандыққа бағдарлау үрдісін оңтайландыруға және оқушылардың кәсіби таңдауына қоршаған орта факторларының теріс әсерін азайтуға мүмкіндік беретін ғылыми тәсілдер кешені анықталды. Жүйелік тәсілге сәйкес бағдарлау үрдісі осы кезеңдердің мазмұндық, жеке және ұйымдастырушылық деңгейлерді біріктіріп, ортақ мақсат-міндеттегі қызметтерді үйлестіріп тұтастық құруды ұсынады.

Жеке-іс-әрекеттік тәсіл мектеп оқушыларын педагогикалық бағыттағы әр түрлі даму іс-шараларына қатыстыру арқылы жеке және кәсіби өзін-өзі анықтау тетіктерін ашады. Жеке көзқарасқа сәйкес, мектеп оқушыларының педагогикалық мамандыққа бағытталуы қазіргі әлеуметтік-мәдени контексте оқушылардың білім беру және кәсіби даму перспективаларын құру үрдісі болып табылады.

3. Педагогикалық мамандыққа кәсіптік бағдар беруге оқушылардың қызығушылығын қалыптастыру идеясы оқушыларды әр түрлі дамыту іс-шараларына, оның ішінде педагогикалық бағыттағы ойынға баулу және қазіргі әлеуметтік-мәдени контексте педагогикалық мамандықтың беделін арттыру арқылы, олардың білім беру және кәсіби болашағын жетілдіруді қамтамасыз етеді.

Жеке компонент ұсынылған модельдің мақсаттарын ашады:

- оқушылардың кәсіби таңдауының ішкі және сыртқы мотивтерінің жиынтығын анықтайтын жеке тұлғаның кәсіби-педагогикалық бағытын қалыптастыру;

- оқушыны педагогикалық бағытқа бағдарлау, оның кәсіби өзін-өзі анықтауын өз бетінше таңдауы үшін жағдай жасау;

- оқушылардың педагогикалық мамандық аясында олардың дамуының әлеуетті траекториясын түсінуге бағытталған білім беру және кәсіби бағдарлауды жобалау.

Ұйымдастыру жұмысы өңірдің (облыс, аудан, қала, ауыл) білім беру кеңістігінің негізгі субъектілері болып табылатын әлеуметтік әріптестер желісіндегі өзара іс-қимылды көрсетеді. Бұл желінің орталық субъектісі-интегративті қызметті орындай отырып, мектеп оқушыларын педагогикалық мамандыққа бағдарлау үрдісіне қатысатын басқа әлеуметтік институттармен қарқынды әрекеттесуді жүзеге асыратын университет. Өзара әрекеттесу кеңістігі-педагогикалық білім беру кезеңдерінің мазмұнды және ұйымдастырушылық сабақтастығын қамтамасыз ететін үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесі.

Мазмұндық компонентте оқушыларды педагогикалық мамандыққа бағдарлау мазмұны мен нысандары осы процесте өзара байланысты үш кезеңді (дайындық, белсендіру, іске асыру) бөліп көрсету арқылы интеграцияланады.

Оқушыларды педагогикалық мамандыққа бағдарлау, оқушыларды педагогикалық бағыттағы іс-шараларға қатыстыруды көздейтін нысандарда жүзеге асырылады: шығармашылық (оқушылардың оқушы қызығушылық танытатын оқу пәніне сәйкес мамандандырылған үйірмелер мен шеберхана жұмысына қатысуы; оқушылардың шығармашылық және мерекелік іс-шараларды дайындауға және өткізуге қатысуы), ғылыми жобалар мен зерттеу жұмыстарына (оқушылардың пәндік олимпиадаларға, ғылыми жобаларға, ғылыми байқауларға, жас зерттеушілер қауымдастығына, ғылыми конференцияларға қатысуы), әлеуметтік (оқушыларды халықты әлеуметтік қолдаудың әртүрлі нысандарына қосу (балалар үйлеріне көмек, ардагерлер мен мүгедектерге

қамқорлық, әлеуметтік қамқоршылық және т.б.).

Кәсіптік бағдар беру жұмысының қарқындылығына қарамастан, педагогикалық мамандықты таңдағысы келмейтін оқушылардың жоғары пайызы байқалды. Болашақ талапкерлердің кәсіби педагогикалық қызметке қажетті жеке қасиеттерін дамытуға бағытталған мектеп оқушыларын педагогикалық мамандыққа бағыттаудың белсенді формаларын енгізу, оқушылардың кәсіби таңдауына кездейсоқ факторлардың әсер ету қаупін азайтуға мүмкіндік берді.

Кәсіптік бағдар беру жұмысының тәжірибесін зерделеу, оқушылардың педагогикалық бағыттағы қызмет түрлеріне белсенді қатыстыру, дәстүрлі кәсіптік бағдарлау әдістері мен жаңа тәсілдерді ұштастыру жастрды мамандыққа бағдарлаудың тұтас жүйесін қалыптастыру қажеттілігін көрсетті.

Зерттеу нәтижелерін талқылау.

Эксперименттік зерттеу оқушылардың педагогикалық мамандыққа деген қызығушылығын қалыптастырудың тиімділігіне ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлардың әсерін растады.

Педагогикалық бағыты (ғылыми-зерттеу, шығармашылық, әлеуметтік бағыт) дамып келе жатқан қызмет түрлеріне ену нәтижесінде оқушылардың 24%-ы кәсіби педагогикалық қызметке деген тұрақты қызығушылық байқатты, оқушылардың 33%-ы саналы түрде педагогикалық мамандықты таңдады, оның ішінде 15%-ы қызмет үрдісін таңдаған.

Зерттеу нәтижесі көрсеткендей, университеттің жалпы білім беру мекемелерімен өзара әрекеттесу қарқындылығы мектеп оқушыларының педагогикалық мамандықты таңдауына әсер етеді, бұл тұрақты ынтымақтастық орнатылған мектептерден талапкерлердің көптігімен анықталады.

Зерттеу нәтижелері оқушылардың болашақ мамандыққа деген қызығушылығын қалыптастыру бойынша құрылған ұйым-

дастыру-педагогикалық жағдайлар, олардың кәсіби таңдауына оң әсерін көрсетті. Студенттердің кәсіби бағдар беру жұмысына қатысуы оқушылардың мамандық таңдауына тиімді әсер беретіні расталды. Кәсіби бағдарға қатысатын студенттер саны 4 курста (80%), ал педагогикалық практикаға шыққан кезде, ол артқан.

Қорытынды. Философиялық және психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді, қолданыстағы ғылыми-зерттеу жұмыстарын талдау барысында оқушылардың педагогикалық мамандыққа деген қызығушылығын қалыптастыру мәселесі қорытынды тұжырымдар жасауға мүмкіндік берді:

1. Педагогикалық мамандықтың қоғамда сұранысының болмауы, білім саласындағы түрлі күрделі талаптар мен реформалар, кәсіби педагогикалық жұмыстың беделінің төмендеуі, мұғалімдердің әлеуметтік мәртебесінің қорғалмауы анықталды. Бұл бұл мәселе өз кезеңінде оқушылардың педагогикалық мамандықты таңдау немесе таңдамауына тікелей әсер етеді.

Қазақстандағы педагогикалық кәсіптің қазіргі заманғы даму мәнмәтіне педагогтердің әлеуметтік мәртебесінің төмендеу кезеңі мен тиімсіз әлеуметтік-экономикалық қайта құру салдарынан кәсіптің тартымдылық деңгейі төмендеді. Сондай-ақ Қазақстандағы әлеуметтік-экономикалық

жүйенің тұрақтануы мен дамуы, білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың өзгеруі педагогикалық мамандыққа сұранысты төмендетті.

2. Психологиялық - педагогикалық әдебиеттерді талдау және кәсіби бағдарлауды дамыту кезеңдерін зерттеу кәсіби бағдарлаудың дәстүрлі тәсілдеріне сәйкес екендігін көрсетті:

- оқушылардың өзін-өзі кәсіби тұрғыда анықтау кезеңінде әсер ету және педагогикалық мамандықтың оңтайлы түрін таңдауға көмектесу;

- педагогикалық мамандықтың түрлі қырларын түсіндіру, мотивация беру.

- оқушының педагогикалық мамандықты өз бетінше таңдауына жағдай жасау;

- оқушының білім алу және кәсіби дамуын қалыптастыру.

Демек, педагогикалық тиімділік оқушылардың болашақ кәсіби қызметіне деген қызығушылығын қалыптастыру арқылы педагогикалық мамандықты таңдауда өзін-өзі анықтаудан тұрады.

Зерттеу нәтижесі көрсеткендей, бүгінгі таңда мектеп оқушыларын бағдарлау мәселесі тек аймақтық деңгейде ғана емес, білім беру саласының арнайы бағдарламасына енгізіліп, педагогикалық кәсіптің әлеуметтік мәртебесі мен беделі мемлекеттік деңгейде шешілуі тиіс.

Әдебиеттер тізімі

1. «Мұғалім» кәсіби стандарты, "Атамекен" Қазақстан Республикасы Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Басқарма Төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы №133 бұйрығы.
2. Абульханова-Славская, К.А. Стратегии жизни [Текст] / К.А. Абульханова-Славская. -М. - 2011. - 299 с.
3. Абрамов, А.М. Российское образование в XXI веке: новые рубежи [Текст]. / А.М. Абрамов // Вестник Московского университета. Серия 20, Педагогическое образование)- 2012. - №2.- 8-17 с.
4. Абульханова-Славская, К.А. Активность и сознание личности как субъекта деятельности [Текст] / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 2019. -183 с.
5. Адамский, А.И. Общественно-педагогическое движение в отечественном образовании в 80-90-е гг. XX века [Текст] / А.И. Адамский. –М., 2003. -220 с.
6. Амирова, Л.А. Подготовка старшеклассников к выбору профессии в условиях современных социально-экономических отношений [Текст] / Л.А. Амирова. -Уфа. -2007.-177 с.
7. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания [Текст] / Б.Г. Ананьев. –Санкт-Петербург:Питер, 2011.-288 с.

Материал 8.12.23 редакцияға түсті.

Е.Б. Дүйсенбеков, Р.К. Керимбаева

Таразский региональный университет им. М.Х. Дулати, Тараз, Казахстан

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕРЕСА УЧАЩИХСЯ К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОФЕССИИ

Аннотация. В статье раскрываются теоретические основы формирования интереса учащихся старших классов к педагогической профессии. В материале представлены авторские подходы к понятию «интерес», «интерес к профессии». Выделено несколько направлений определения интереса: моделирование процесса формирования интереса учащихся старших классов в процессе организации мероприятий по профориентации, так и на педагогических практиках студентов; активное вхождение студентов в профессиональную среду в целях формирования интереса у учащихся к педагогической профессии. Статья раскрывает этапы формирования интереса у учащихся с использованием результатов опытно-экспериментальной работы. Рассматривается вопрос о сущности профессионального самоопределения и профессиональной направленности школьников с позиции известных учёных в области психологии и педагогики. Проанализированы психолого-педагогические аспекты формирования профессионального интереса к педагогической деятельности школьников.

Ключевые слова: личность, развитие, навыки, самоопределение, интерес, профессиональный интерес, профориентация, педагогическая профессия, деятельность.

Y.B. Duisenbekov, R.K. Kerimbayeva

Taraz Regional University named after M.Kh. Dulaty, Taraz, Kazakhstan

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF STUDENTS' INTEREST IN THE TEACHING PROFESSION

Abstract. The article reveals the theoretical foundations of the formation of students' interest in the teaching profession. The article presents the author's approaches to the concept of "interest", "interest in the profession". Several directions of determining interest were identified; modeling the process of forming students' interest in the process of organizing career guidance events and in the pedagogical practice of students; active entry of students into the professional environment in order to form students' interest in the teaching profession. The article reveals the stages of interest formation among students using the results of experimental work. This article examines the issue of the essence of professional self-determination and professional orientation of schoolchildren from the perspective of well-known scientists in the field of psychology and pedagogy. The psychological and pedagogical aspects of the formation of professional interest in the pedagogical activity of schoolchildren are analyzed.

Keywords: personality, development, skills, self-determination, interest, professional interest, career guidance, teaching profession, activity.

References

1. Professional standard "Teacher", order of the chairman of the Board of the National Chamber of entrepreneurs of the Republic of Kazakhstan "Atameken" No. 133 dated June 8, 2017. [in Kazakh]
2. Abulkhanova-Slavskaya, K.A. Strategii zhizni [Strategies of life] [Text] / K.A. Abulkhanova-Slavskaya. - M. - 2011. - 299 p. [in Russian]
3. Abramov, A.M. Rossijskoe obrazovanie v XX1 veke: novye rubezhi [Russian education in the XXI century: new frontiers] [Text]. / A.M. Abramov // Bulletin of the Moscow University. Series 20, Teacher education)- 2012. – No.2.- 8-17 p. [in Russian]

4. Abulkhanova-Slavskaya, K.A. Aktivnost' i soznanie lichnosti kak sub"ekta deyatel'nosti [Activity and consciousness of personality as a subject of activity] [Text] / K.A. Abulkhanova-Slavskaya. – M.: Nauka, 2019. -183 p. [in Russian]
5. Adamsky, A.I. Obshchestvenno-pedagogicheskoe dvizhenie v otechestvennom obrazovanii v 80-90-е gg. XX veka [Socio-pedagogical movement in domestic education in the 80-90s of the XX century] [Text] / A.I. Adamsky. –M., 2003. -220 p.
6. Amirova, L.A. Podgotovka starsheklassnikov k vyboru professii v usloviyah sovremennyh social'no-ekonomicheskikh otnoshenij [Preparing high school students to choose a profession in the context of modern socio-economic relations] [Text] / L.A. Amirova. -Ufa. -2007.-177 p.
7. Ananyev B.G. Chelovek kak predmet poznaniya [Man as an object of knowledge] [Text] / B.G. Ananyev. –St. Petersburg:St. Petersburg, 2011.-288 p.

Мақалаға сілтеме:

Дүйсенбеков, Е.Б. Оқушылардың педагогикалық мамандыққа қызығушылығын қалыптастырудың теориялық негіздері [Мәтін] / Е.Б. Дүйсенбеков, Р.К. Керімбаева // Dulaу University Хабаршысы. – 2024. - №1. – Б. 81-89. <https://doi.org/10.55956/HUUM9433>